

Lidia Kłos

ROLNICTWO EKOLOGICZNE JAKO ELEMENT TRWAŁEGO I ZRÓWNOWAŻONEGO ROLNICTWA

Lidia Kłos, dr – Uniwersytet Szczeciński

adres korespondencyjny:
Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
70-385 Szczecin, ul. Mickiewicza 64
e-mail: Lidia.Klos@wneiz.pl

ORGANIC FARMING AS PART OF SUSTAINABLE AGRICULTURE

SUMMARY: Organic farming is an Essentials element of sustainable development. It meets the Leeds of farmers nature and society. Provides healthy food while not causing environmental degradation. It provides fertile soil and allow the preservation of natural wealth.

KEY WORDS: organic farming, ecological agriculture, sustainable agriculture, sustainable development of rural areas

Wstęp

Współczesne rolnictwo stanowi jedno z najpoważniejszych źródeł zanieczyszczeń środowiska, zarówno w formie obszarowej (użytki rolne), jak również punktowej (zagroda wiejska, rozproszone wysypiska odpadów, składowiska stałych czy płynnych odchodów). Skutki tych oddziaływań mogą być różne, począwszy od pogorszenia jakości wody, gleb, powietrza czy krajobrazu przyrodniczo-rolniczego, aż po zagrożenie zdrowia i życia ludzi. W Polsce powierzchnia gruntów użytkowanych rolniczo obejmuje ponad 50% powierzchni kraju, a działalność rolnicza stanowi nadal jedną z podstawowych funkcji rozwoju obszarów wiejskich.

W związku z tym szczególna odpowiedzialność za jakość środowiska przypada właśnie rolnictwu, przed którym stoją obecnie dwa wyzwania: po pierwsze, dostarczenie wystarczającej ilości zdrowej i bezpiecznej żywności, po drugie, niezniszczenie środowiska i zachowania jego bogactw naturalnych. Zarówno w wymiarze teoretycznym, jak i praktycznym za najbardziej skuteczny i ochronny system środowiskowy w gospodarce rolnej uważa się system rolnictwa ekologicznego.

Rolnictwo ekologiczne stanowi obecnie przedmiot zainteresowania wielu dyscyplin nie tylko przyrodniczych i ekonomicznych, lecz także technicznych i społecznych. Jak zauważa H. Runowski, *zrównoważony rozwój rolnictwa powinien być utożsamiany ze zrównoważonym rozwojem obszarów wiejskich, gdyż rolnictwo jest jego podstawową funkcją, a zarazem głównym dysponentem środowiska naturalnego*.¹ Gospodarowanie ekologiczne oraz udział rolników w pakiecie rolnictwa ekologicznego stanowi najwyższą formę ochrony środowiska przyrodniczego w obszarze rolnictwa.

1. Koncepcja trwałego i zrównoważonego rolnictwa

Koncepcja trwałego i zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*) zaegzemplifikowała się w trwałym i zrównoważonym rolnictwie (*sustainable agriculture*), oznaczającym:

- całościowo zorientowaną pracę na rolnictwo, służącą nie tylko produkcji i świadczeniom ogólnospołecznym rolnictwa i obszarów wiejskich, ale skierowanej także na samourzeczywistnienie się w procesie pracy;
- oszczędne wykorzystanie zasobów naturalnych;
- odpowiedzialność za gospodarowanie – etyczny i estetyczny stosunek do przyrody;

¹ H. Runowski, *Rozwój zrównoważony rolnictwa i gospodarstw rodzinnych*, w: *Wieś i rolnictwo, perspektywy rozwój*, IERiGŻ, IRWiR PAN, Warszawa 2002, s. 139-141.

- ograniczenie wielkości produkcji przez uwzględnienie pojemności ekosystemów, a także łączenie produkcji roślinnej i zwierzęcej;
- ograniczenie stosowania środków produkcji zwiększającej wydajność;
- zachowanie wszystkich funkcji gleby jako podstawy funkcjonowania rolnictwa;
- ceny produktów rolnych, uwzględniające „prawdę” ekonomiczną i ekologiczną.²

Integralną częścią trwałego i zrównoważonego rolnictwa jest system rolnictwa ekologicznego, którego nadrzędnym celem jest dążenie do zwiększenia żyzności i biologicznej aktywności gleby poprzez wnoszenie nawożenia organicznego, stosowanie płodozmianu oraz właściwa uprawa roli ograniczającej mineralizację materii organicznej.

Jak zauważa F. Alt, *Rolnictwo ekologiczne oznacza całkiem nową kulturę i etykę rolną; powiązanie gospodarowania siłami i energiami przyrody, więcej pracy ręcznej, chów zwierząt zgodny z wymogami gatunkowymi, jak też sprzedaż własnych produktów.*³ Potwierdza to również H. Vogtman że „rolnictwo ekologiczne jest jedynie inną techniką produkcji. Jest ono także emancypacją rolnictwa od błędnej i na całym świecie uprawianej strategii rozwojowej (...). Rolnictwo ekologiczne emancypuje rolnictwo od obiegowych doktryn, że także w rolnictwie należy za pomocą wyższych nakładów zewnętrznej energii, chemii i techniki wykorzystywać coraz bardziej „czynnik ludzki”, „czynnik zwierzęcy” i „czynnik przyrody”.⁴ Zaspokaja ono potrzeby rolników, przyrody i społeczeństwa. Dostarcza zdrową żywność, a jednocześnie nie powoduje degradacji środowiska. Zapewnia żyzną glebę i pozwala na zachowanie bogactwa przyrodniczego.

Można prognozować, że rolnictwo ekologiczne jest „przymiarką” do rolnictwa, którego celem jest stworzenie środowiskowo i ekonomicznie zrównoważonego systemu rolniczego.⁵ Rolnictwo ekologiczne jest zatem jednym z podstawowych elementów trwałego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich.

2. Rozwój rolnictwa ekologicznego na świecie

Obecnie rolnictwo ekologiczne znalazło się w centrum zainteresowania nauki i praktyki rolniczej.

W Europie rolnictwo ekologiczne rozwija się od lat siedemdziesiątych XX wieku. W 1985 roku w 15 krajach Unii Europejskiej na 100,3 tys. ha prowadziło produkcję zgodną z zasadami rolnictwa ekologicznego około 6,3 tys. gospo-

² W. Juszkiewicz, *Znaczenie rolnictwa ekologicznego w kontekście idei zrównoważonego rozwoju*, w: *Zrównoważony rozwój w teorii i praktyce*, Wyd. Akademii Ekonomicznej, Wrocław 2006, s. 3-6.

³ F. Alt, *Agrarwende jetzt. Gesunde Lebensmittel für alle*, Goldmann Verlag, München 2001, s. 28.

⁴ H. Vogtmann, *Ökologische Landwirtschaft*, w: *Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorischerheit Ökologie. Grundlage einer nachhaltigen Entwicklung in Deutschland*, Bonn-Bad Godesberg 1997, S. 16.

⁵ W. Juszkiewicz, *Znaczenie rolnictwa ekologicznego...*, op. cit., s. 6.

darstw rolnych. W 1990 roku powierzchnia upraw ekologicznych wynosiła już 312,5 tys. ha, a liczba gospodarstw wzrosła do 14,8 tys. czyli ponad dwukrotnie.

Przyjęcie w 2004 roku nowych 10 państw do Unii Europejskiej spowodowało dalszy wzrost powierzchni upraw ekologicznych o 692,9 ha (13,1%). Liczba gospodarstw wzrosła o 10,4 tys., (7,2%). W 2006 roku powierzchnia upraw prowadzonych zgodnie z zasadami rolnictwa ekologicznego wynosiła 6,7 mln ha i był to prawie siedemnastokrotny wzrost w porównaniu do 1990 roku, a liczba gospodarstw 176 tys. (wzrost dziesięciokrotny w porównaniu do 1990 roku). W 2006 roku największą liczbę gospodarstw i największą powierzchnię upraw ekologicznych posiadały Włochy, gdzie powierzchnia upraw stanowiła powyżej miliona hektarów – 9% ogólnej powierzchni użytków rolnych tego kraju i około 17,2% powierzchni upraw ekologicznych Unii Europejskiej.⁶ Kolejnym liderem jest Austria (361 tys. ha upraw ekologicznych), czyli 14,2% powierzchni ogólnej użytków rolnych(UR) UE.

Pod względem powierzchni użytków rolnych Polska zajmuje dalsze miejsce w UE – po Francji, Hiszpanii i Niemczech, przy zbliżonym areale do Wielkiej Brytanii – choć niższej jakości gleb.⁷ W 2004 roku w Polsce w użytkowaniu rolniczym znajdowało się 15,9 mln ha gruntów, czyli 50,9% ogólnej powierzchni kraju, z czego na użytkowanie ekologiczne przypadło 1% użytków rolnych. Największy przyrost powierzchni ekologicznej nastąpił po 2004 roku i wyniósł 67%. W 2006 roku pod względem powierzchni upraw ekologicznych Polska zajmowała już 10 miejsce, a ze względu na liczbę gospodarstw ekologicznych znajdowała się na 7 pozycji wśród 25 krajów UE.

Tabela 1

Powierzchnia i liczba gospodarstw ekologicznych na świecie (stan na 31 grudnia 2005 roku)

Kontynent	Powierzchnia [ha]	Udział powierzchni w użytkach rolnych ogółem [%]	Liczba gospodarstw ekologicznych
Afryka	890 504	0,1	124 805
Azja	2 893 572	0,2	129 927
Europa	6 920 462	1,4	187 697
w tym UE	6 260 553	3,9	160 380
Ameryka Łacińska	5 809 320	0,9	176 710
Ameryka Północna	2 199 225	0,6	12 063
Australia i Oceania	11 845 100	2,6	2 689
Świat	30 558 183	0,7	633 891

Źródło: Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005-2006, Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa 2007.

⁶ H. Willer, Y. Minou, *The Word of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends*. International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM). Bonn Germany&Research Institute of Organic Agriculture FiBL, Frick, Switzerland 2008.

⁷ Dane Ministerstwa Rozwoju Wsi i Rolnictwa.

Na świecie również rośnie zainteresowanie prowadzeniem produkcji rolniczej metodami ekologicznymi. Nie tylko w zamożnych społeczeństwach Unii Europejskiej, czy USA, ale również w wielu państwach rozwijających się (tabela 1), dla których produkcja ekologiczna oznacza przede wszystkim:

- szansę rozwoju ubogich gospodarstw rolnych;
- zagospodarowanie nadwyżek siły roboczej;
- poprawę stanu samozaopatrzenia w żywność lokalnych rynków;
- nowy, obiecujący kierunek eksportu do krajów wysoko rozwiniętych.⁸

Niektóre kraje rozwijające cechuje dość wysoki odsetek powierzchni upraw ekologicznych, przewyższający średnią światową (0,7% według stanu na 31 grudnia 2005 roku). Na koniec 2005 roku w Urugwaju powierzchnia upraw ekologicznych wyniosła 759 tys. ha, czyli 5,1% ogólnej powierzchni użytków rolnych w tym kraju, w Bangladeszu – 177,7 tys. ha (2%), w Ugandzie – 182 tys. ha (1,5%), a na Dominikanie – 51,4 tys. ha (1,4%). W tym samym czasie w krajach wysoko rozwiniętych sytuacja przedstawiała się następująco: Australia 11,800 mln ha (2,6%), USA 1,620 mln ha (0,5%), Unia Europejska 6,621 mln ha (3,9%).⁹

3. Uwarunkowania rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce

Rolnictwo ekologiczne w Polsce ma szansę stać się znaczącym elementem rozwoju polskiego rolnictwa w kierunku jego rozwoju zrównoważonego. Tradycyjny charakter polskiej wsi (polskiego rolnictwa) – przewaga gospodarstw rodzinnych o małej i średniej powierzchni, ich znaczne rozdrobnienie, odpowiednie warunki glebowo-klimatyczne, duże zasoby siły roboczej i niskie koszty pracy, a przede wszystkim niski poziom zużycia środków chemicznych – sprzyjają jego ekspansji, szczególnie w regionach, gdzie warunki przyrodnicze i niski stopień uprzemysłowienia, a tym samym małe zanieczyszczenie środowiska naturalnego, umożliwią jego rozwój.

Szansę rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce D. Komorowska upatruje przede wszystkim w:

- rosnącej świadomości ujemnych skutków intensyfikacji rolnictwa dla jakości życia i stanu środowiska;
- rosnącym udziale konsumentów o rozwiniętych preferencjach ekologicznych;
- stworzeniu dla produktów ekologicznych systemu dystrybucji oraz promocji na rynkach krajów UE;
- realizacji programów rolno-środowiskowych;
- łączeniu produkcji ekologicznej z rozwojem agroturystyki.

⁸ H. Willer, M. Yussefi, *The current status of organic farming in the world - focus on developing countries*; S. Vaidya, S. Partap, *Organic farming offering opportunity of income security among small farmers of India*; N. El-Hage Scialabba, *Organic agriculture and food security*, FAO, Rzym 2007.

⁹ *Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w latach 2005-2006*, Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa 2007.

Do najważniejszych czynników rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce należy zaliczyć:

- politykę wspierania produkcji i rynku żywności ekologicznej;
- wykorzystanie szans eksportowych;
- łączenie produkcji ekologicznej z rozwojem agroturystyki;
- rozwój jednostek integrujących rozproszoną produkcję, zajmujących się dystrybucją, w tym grup producenckich.¹⁰

Rolnictwo polskie ma liczne atuty z punktu widzenia możliwości rozwoju ekologicznego sposobu gospodarowania, chociaż do niedawna miało ono ograniczone możliwości. Pierwsze certyfikaty produkcji metodami ekologicznymi zostały nadane gospodarstwom w 1990 roku¹¹. Rozwój rolnictwa ekologicznego był jednak początkowo bardzo trudny, gdyż nie korzystało ono z żadnego wsparcia finansowego ze strony państwa. Ograniczone były także możliwości uzyskania wyższej ceny zbytu ze względu na słabą organizację rynku produktów ekologicznych. Szybszy rozwój produkcji ekologicznej miał miejsce po wprowadzeniu w 1998 roku dotacji do kosztów kontroli gospodarstw, a w 1999 roku dopłat bezpośrednich do hektara upraw ekologicznych. Beneficjentami tego wsparcia byli rolnicy prowadzący ekologiczne gospodarstwa rolne lub przestawiający gospodarstwa konwencjonalne na ekologiczne.

Przepisy prawne dotyczące rolnictwa ekologicznego w Polsce po raz pierwszy uregulowano ustawą z 16 marca 2003 r. o rolnictwie ekologicznym i rozporządzeniami wykonawczymi do ustawy¹². Określała ona warunki prowadzenia produkcji rolniczej, przetwórstwa artykułów rolno-spożywczych, systemu kontroli i certyfikacji produkcji i przetwórstwa oraz obrotu tymi produktami. Po przystąpieniu Polski do UE konieczne stało się dostosowanie naszego prawa do wymagań Wspólnoty. Wyrazem tego była ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o rolnictwie ekologicznym¹³. Zgodnie z nią zadania organizacyjno-kontrolne powierzono trzem organom: ministrowi do spraw rolnictwa, Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IJHAR-S), a także upoważnionym jednostkom certyfikującym, przeprowadzającym kontrole oraz mającym moc wydawania i cofania certyfikatów.

W 2004 roku Rada Unii Europejskiej zobowiązała państwa członkowskie, w tym także i Polskę, do opracowania krajowych planów działań, na podstawie Europejskiego planu działań dla żywności ekologicznej i rolnictwa. W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi opracowano stosowny plan działań, który stanowi element strategii rozwoju polskiego rolnictwa ekologicznego na lata 2007-2013. Wyznaczono w nim zadania, na jakie należy zwrócić uwagę w celu sprawniejszego rozwoju polskiego rolnictwa ekologicznego. Zaliczono do nich: pomoc w organizowaniu się rolników w grupy producentów owoców i warzyw, promo-

¹⁰ D. Komorowska, *Perspektywy rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce*, SGGW, Warszawa 2006, s. 46-47.

¹¹ Certyfikaty otrzymało wówczas 27 gospodarstw.

¹² (Dz. U. nr 38, poz. 452).

¹³ (Dz. U. nr 93, poz. 898).

cję rolnictwa ekologicznego, wzmocnienie systemu kontroli i certyfikacji oraz szerszy zakres badań w rolnictwie ekologicznym poprzez utworzenie efektywnego systemu gromadzenia danych i statystyki w rolnictwie ekologicznym.¹⁴ Ponadto w planie założono dalszy wzrost liczby gospodarstw ekologicznych oraz powierzchni upraw ekologicznych w Polsce w perspektywie 20 tys. do 2013 roku.

4. System wsparcia rolnictwa ekologicznego w Polsce

Dopiero po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej polskie rolnictwo ekologiczne może korzystać ze wsparcia finansowego z dwóch źródeł: budżetu krajowego i Unii Europejskiej. Od tego momentu następuje bardzo dynamiczny wzrost liczby gospodarstw i powierzchni upraw ekologicznych, który nie byłby możliwy bez zewnętrznego systemu wsparcia.

Po uzyskaniu członkostwa w Unii Europejskiej również polscy rolnicy produkujący metodami ekologicznymi uzyskali możliwość korzystania z dopłat w ramach Krajowego Programu Rolnośrodowiskowego.¹⁵ Program ten obejmuje 7 pakietów rolnośrodowiskowych, których celem jest wsparcie gospodarowania rolniczego ukierunkowanego na ochronę środowiska, zachowanie siedlisk o wysokich walorach przyrodniczych oraz zachowania zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich. Pakiety te dotyczą:

- rolnictwa zrównoważonego, polega ono na ograniczaniu nawożenia, zbilansowaniu gospodarki nawozami i przestrzeganiu odpowiedniego następstwa roślin;
- rolnictwa ekologicznego;
- utrzymania łąk ekstensywnych, wiąże się ono z przywróceniem lub kontynuacją wykaszania traw w terminie do 1 lipca na łąkach jednokośnych, do których zaliczono między innymi łąki bagienne, przyczyniające się do retencji wodnej;
- utrzymania ekstensywnych pastwisk, które zakłada przywrócenie lub zachowanie ekstensywnych wypasów na półnaturalnych pastwiskach w sposób gwarantujący utrzymanie walorów florystycznych i miejsc przebywania gatunków zagrożonych wyginieciem;
- ochronę gleb i wód, polega na stosowaniu międzyplonów w celu zwiększenia udziału gleb z okrywą roślinną w okresie jesienno-zimowym;
- tak zwane strefy buforowe, tworzenie nowych 2 lub 5 metrowych pasów zadarnionych na granicy gruntów rolnych ze zbiornikami wód powierzch-

¹⁴ *Plan działań dla żywności ekologicznej i rolnictwa w Polsce na lata 2007-2013*, dokument przyjęty przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, 26 marca 2007 roku, dostęp: www.minorol.gov.pl [data wejścia: 23-01-2009].

¹⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lipca 2004 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu udzielania pomocy finansowej na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt objętej Planem Rozwoju Obszarów Wiejskich (Dz. U. nr 174, poz. 1809, z późn. zm.).

niowych lub terenami intensywnie użytkowanymi rolniczo, w celu ograniczenia ich negatywnego oddziaływania i ochrony siedlisk wrażliwych;

- ochronę rodzimych ras zwierząt gospodarskich, polega na utrzymaniu ras bydła, koni i owiec zagrożonych wyginięciem.¹⁶

Wsparcie finansowe mogą uzyskać rolnicy, którzy mają certyfikaty zgodności produkcji z zasadami produkcji ekologicznej, oraz ci, którzy są w trakcie przedstawiania gospodarstwa. Kwota dopłat do produkcji ekologicznej jest zróżnicowana w zależności od rodzaju upraw. Ustawowo wydzielono cztery grupy: uprawy rolnicze, trwałe użytki zielone, uprawy warzywnicze i uprawy specjalne – sadownicze i jagodowe. Płatności dla poszczególnych grup upraw w pakiecie rolnictwo ekologiczne przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2
Kwoty dopłat do grup upraw w pakiecie rolnictwo ekologiczne

Kod	Nazwa pakietu	Płatność [PLN/ha]
S02	Rolnictwo ekologiczne	
S02a01	Uprawy rolnicze (bez certyfikatu)	680a
S02a02	Uprawy rolnicze (z certyfikatem)	600
S02b01	Trwałe użytki zielone (bez certyfikatu)	330 ^a
S02b02	Trwałe użytki zielone (z certyfikatem)	260
S02c01	Uprawy warzywnicze (bez certyfikatu)	980 ^a
S02c02	Uprawy warzywnicze (z certyfikatem)	940
S02d01	Uprawy specjalne – sadownicze i jagodowe (bez certyfikatu)	1 800 ^a
S02d02	Uprawy specjalne – sadownicze i jagodowe (z certyfikatem)	1 540

^a Stawki dopłat są wyższe dla gospodarstw będących w trakcie przedstawiania, z uwagi na straty produkcyjne ponoszone w tym okresie.

Źródło: *Produkcja, koszty i nadwyżka bezpośrednia wybranych produktów rolniczych w 2005 roku w: Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju Polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do UE*, red. A. Skarżyńska, Warszawa 2006, s. 46.

Rolnik przystępując do pakietu na 5 lat składa wniosek na podstawie opracowanego planu i otrzymuje płatność rolnośrodowiskową przez 2 lata na przedstawianie produkcji w gospodarstwie na produkcję ekologiczną, a przez następne 3 lata ma certyfikat gospodarstwa ekologicznego. W ramach wsparcia rozwoju rolnictwa ekologicznego od 1 maja 2004 roku rolnicy produkujący metodami ekologicznymi mogą też korzystać z pomocy finansowej w postaci dopłat do kosztów kontroli, wypłacanych z budżetu krajowego przez Stacje Chemiczno-Rolnicze na podstawie rozporządzenia MRiRW z dnia 15 kwietnia 2004 roku.¹⁷ Dzięki dotacjom do rolnictwa ekologicznego możliwe jest także utrzymanie

¹⁶ *Plan rozwoju obszarów wiejskich na lata 2004-2006*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2004, s. 102-103.

¹⁷ Rozporządzenie MRiRW z dnia 15 kwietnia 2004 r. w sprawie dopłat do rolnictwa ekologicznego (Dz. U. nr 72, poz. 66, z późn. zm.).

miejsz pracy w rolnictwie. Od 1 lipca 2005 roku do 30 czerwca 2009 roku ARiMR zrealizowała płatności rolnośrodowiskowe dotyczące rolnictwa ekologicznego¹⁸ na ogólną kwotę 609.130,4 tys. PLN, z tego 563.260,1 tys. PLN w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 oraz 45.870,3 tys. PLN w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.¹⁹

5. Rozwój rolnictwa ekologicznego po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej

Z danych Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych wynika, że w latach 2002-2004 liczba gospodarstw w Polsce wzrosła o 16% w 2003 roku i o 60% w 2004 roku, czyli prawie dwukrotnie – z 1977 w 2002 roku do 3760 w 2004 roku. Największy przyrost liczby gospodarstw ekologicznych odnotowano po wstąpieniu Polski do UE – w 2005 były już 7 182 gospodarstwa, czyli wzrost w stosunku do 2004 roku o prawie 91%. Największy przyrost liczby gospodarstw ekologicznych nastąpił w województwach lubuskim i wielkopolskim, bo aż o 187%, a w województwie zachodniopomorskim o 130%.

Do 2008 roku ogólna liczba gospodarstw ekologicznych wzrosła ponad siedmiokrotnie z 1977 w 2002 roku do 14 896 w 2008 roku, a powierzchnia ogółem gospodarstw z certyfikatem i będących w okresie przestawiania produkcji konwencjonalnej na ekologiczną wzrosła z 53,5 tys. ha do 314,9 tys. ha, czyli nastąpił pięciokrotny wzrost (tabela 3).

W latach 2004-2006 rolnictwo ekologiczne w Polsce zaczęło się dynamicznie rozwijać zgodnie z zasadami obowiązującymi w Unii Europejskiej. W 2005 roku gospodarstwa w trakcie przestawiania stanowiły 79,6% wszystkich gospodarstw ekologicznych. W 2006 roku różnica między liczbą gospodarstw z certyfikatem i będących w okresie przestawiania zmniejszyła się i wyniosła 61,8% ogółu gospodarstw ekologicznych w Polsce. Niewątpliwie miało to związek z wprowadzeniem dopłat do rolnictwa ekologicznego w ramach programów rolnośrodowiskowych w Planie rozwoju obszarów wiejskich. Lata 2007-2008 charakteryzowała przewaga liczebna gospodarstw z certyfikatem. W 2007 roku liczba gospodarstw z certyfikatem wzrosła i wynosiła 6 618 co stanowiło 55,8% wszystkich gospodarstw ekologicznych. W 2008 roku certyfikat zgodności posiadało 58,35% ogółu gospodarstw ekologicznych.

W 2008 roku – w porównaniu do 2007 roku – powierzchnia ekologicznych użytków rolnych z certyfikatem zwiększyła się, stanowiąc 56,8% (178 732,2 ha) powierzchni całkowitej użytków rolnych, na których prowadzono produkcję ekologiczną. Powierzchnia użytków będących w okresie przestawiania zajmowała 136 189,0 ha. W 2008 roku, podobnie jak w okresie poprzednim, jednym

¹⁸ GIJHARS, Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2005-2007.

¹⁹ Na dzień 30 czerwca 2009 roku rozpatrywanych było 567 spraw na kwotę 997,5 tys. PLN.

z województw o największej powierzchni ekologicznej było województwo zachodniopomorskie (26 243,9 ha). Kolejnym wskaźnikiem dynamicznego rozwoju sektora produkcji ekologicznej w Polsce po wstąpieniu do Unii Europejskiej był wzrost liczby producentów rolnych²⁰, w tym przetwórci ekologicznych (tabela 4 i 5).

Tabela 3
Liczba gospodarstw ekologicznych z certyfikatem i w okresie przestawiania oraz powierzchnia gospodarstw

Wyszczególnienie	Ogółem		Gospodarstwa z certyfikatem		Gospodarstwa w trakcie przestawiania	
	liczba	powierzchnia [ha]	liczba	powierzchnia [ha]	liczba	powierzchnia [ha]
2002 rok						
Polska	1977	53 515,4	882	24 412,5	1095	29 102,9
Zachodniopomorskie	69	8 276,3	16	1 839,4	53	6 436,9
2003 rok						
Polska	2286	61 236,1	1 287	35 554,3	999	25 681,8
Zachodniopomorskie	85	9 489,2	39	6 032,4	46	3 456,8
2004 rok						
Polska	3760	104 932,2	1 683	46 817,2	2 077	58 115,0
Zachodniopomorskie	176	15 541,2	70	7 015,3	106	8 525,9
2005 rok						
Polska	7 182	166 299,7	1 463	38 672,7	5 719	127 627,0
Zachodniopomorskie	404	28 118,1	56	4 841,4	348	23 276,7
2006 rok						
Polska	9 187	228 009,1	3 504	75 090,7	5 683	152 918,4
Zachodniopomorskie	678	42 430,9	163	11 716,5	515	30 714,4
2007 rok						
Polska	11 870	287 528,4	6 618	137 890,8	5 252	150 380,3
Zachodniopomorskie	1 059	59 113,5	375	26 013,3	684	33 126,9
2008 rok						
Polska	14 896	314 921,2	8 685	178 732,2	6 211	136 189,0
Zachodniopomorskie	1396	54 150,8	571	26 243,9	825	27 906,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GIJHARS, *Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2004-2006; Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2007-2008; Rolnictwo i obszary wiejskie województwa zachodniopomorskiego 2002-2006 – stan i perspektywa*, Barzkowice 2006; *Rolnictwo i obszary wiejskie województwa zachodniopomorskiego 2004-2006 – stan i perspektywa*, Barzkowice 2007.

²⁰ W rozumieniu art. 2 pkt. 2 ustawy z dnia 25 czerwca 2009 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz. U. nr 116, poz. 975) do producentów ekologicznych zaliczane są wszystkie podmioty, które podjęły działalność w zakresie rolnictwa ekologicznego i są pod kontrolą jednostki certyfikującej.

Tabela 4

Wzrost liczby producentów rolnych w poszczególnych województwach w latach 2004-2006

Województwo	Liczba producentów rolnych w roku			Wzrost producentów rolnych w 2005 w stosunku do 2004 [%]	Wzrost producentów rolnych w 2006 w stosunku do 2005 [%]
	2004	2005	2006		
Dolnośląskie	197	393	482	99	23
Kujawsko-pomorskie	89	143	174	60	22
Lubelskie	393	773	1063	96	38
Lubuskie	66	190	266	189	40
Łódzkie	71	174	213	145	22
Małopolskie	697	1191	1354	71	14
Mazowieckie	434	849	997	96	17
Opolskie	26	36	45	38	25
Podkarpackie	430	852	1200	95	41
Podlaskie	207	482	632	132	31
Pomorskie	66	181	223	174	23
Śląskie	47	93	115	97	24
Świętokrzyskie	547	787	894	43	14
Warmińsko-mazurskie	244	432	600	77	39
Wielkopolskie	70	201	263	187	31
Zachodnio-pomorskie	176	405	948	130	76
RAZEM	3760	7182	9469	91	31

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Departament Hodowli i Ochrony Roślin MRiRW Wydział Rolnictwa Ekologicznego, Raport; *Rolnictwo ekologiczne w 2004 roku*, GIJHAR-S, Warszawa 2005.

Największą liczbę zgłoszeń w zakresie ekologicznej produkcji rolnej w okresie 2004-2006 odnotowano w województwach: małopolskim (1354), podkarpackim (1200), lubelskim (1063) i mazowieckim (997). Potwierdzeniem dużego zainteresowania ekologicznymi metodami produkcji rolnej w latach 2005-2006 był również dynamiczny wzrost liczby zgłoszeń złożonych przez właścicieli przetwórci ekologicznych (tabela 5).

Natomiast w latach 2007-2008 dynamika przyrostu liczby przetwórci ekologicznych uległa niewielkiemu spowolnieniu.

Od początku rozwoju rolnictwa ekologicznego występowało znaczne zróżnicowanie terytorialne, co ma bezpośredni związek ze strukturą agrarną polskiego rolnictwa. Największa liczba gospodarstw występowała w województwach: małopolskim, świętokrzyskim, podkarpackim i lubelskim. Najmniejsza liczba gospodarstw w województwie opolskim. Z danych GIJHARS-u wynika, że przeciętna powierzchnia gospodarstw ekologicznych w Polsce wyniosła w 2004 roku 22 ha użytki rolne (UR), przy średniej europejskiej – 38 ha. Pod względem obszaru największe gospodarstwa występowały w województwie zachodniopomor-

Tabela 5
Liczba przetwórnicy ekologicznych w podziale na województwa w latach 2005-2006 i 2007-2008

Województwo	Liczba przetwórnicy ekologicznych w roku		Wzrost przetwórnicy ekologicznych w 2006 w stosunku do 2005 [%]	Liczba przetwórnicy ekologicznych w roku		Wzrost przetwórnicy ekologicznych w 2008 w stosunku do 2007 [%]
	2005	2006		2007	2008	
Dolnośląskie	6	11	98	6	11	83
Kujawsko-pomorskie	7	10	43	10	11	10
Lubelskie	15	21	40	34	30	-11,8
Lubuskie	0	4	40	5	6	20
Łódzkie	3	3	0	9	12	33
Małopolskie	7	12	71	9	17	88,9
Mazowieckie	14	26	86	42	37	-11,9
Opolskie	1	1	0	1	1	0
Podkarpackie	5	11	120	15	19	26,7
Podlaskie	5	7	40	7	5	-28,6
Pomorskie	1	5	500	8	10	25
Śląskie	6	13	117	15	13	-13
Świętokrzyskie	3	7	133	7	10	42
Warmińsko-mazurskie	2	4	200	7	9	28,6
Wielkopolskie	8	18	125	18	33	83
Zachodnio-pomorskie	7	10	43	13	12	-7,7
RAZEM	90	163	81	206	236	14,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Departament Hodowli i Ochrony Roślin MRiRW Wydział Rolnictwa Ekologicznego; *Stan rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2007-2008*, Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, Warszawa 2009.

Tabela 6
Wybrane informacje o użytkowaniu ziemi w gospodarstwach ekologicznych

Wyszczególnienie	Gospodarstw ekologiczne razem		Ogółem w Polsce	
	[ha]	[%]+	[ha]	[%]+
Powierzchnia użytków rolnych, w tym:	82 730,1	100,0	16 327 000	100,0
łąki i pastwiska	38 860,7	47,0	3 365 000	20,6
sady i jagodniki	3 203,6	3,9	277 000	1,7
uprawy rolnicze	33 357,7	40,3	11 285 000	69,1
uprawy warzywnicze	829,8	1,0	208 000	1,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: GIJHARS i GUS, *Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 roku*, Warszawa 2006.

skim (72,3 ha) i wielkopolskim (68,8 ha). Najmniejsze obszarowo były gospodarstwa w województwie świętokrzyskim (9,1 ha) i małopolskim (9,6 ha). Natomiast w 2005 roku średnia powierzchnia użytków rolnych przypadająca na gospodarstwo ekologiczne wynosiła już 24,85 ha. W strukturze upraw największy udział miały łąki i pastwiska ekologiczne – 47% powierzchni użytków rolnych ekologicznych. Ekologiczne uprawy rolnicze stanowiły 40,3% powierzchni użytków rolnych ekologicznych, a w skali całego rolnictwa – 69,1% całości użytków rolnych w kraju, tabela 6.

Udział łąk i pastwisk przekroczył 70% w małopolskim i podkarpackim. Wysokim udziałem upraw warzywniczych i sadowniczych w strukturze UR wyróżniły się województwa: lubelskie, łódzkie i kujawsko-pomorskie. Ekologiczne uprawy rolnicze były rozlokowane głównie w województwach: zachodniopomorskim, warmińsko-mazurskim i świętokrzyskim. W produkcji zwierzęcej przeważał chów bydła mlecznego, młodego bydła opasowego i trzody chlewnej. Chów młodego bydła opasowego i produkcja żywca wołowego prowadzono przede wszystkim w województwach: zachodniopomorskim, małopolskim i warmińsko-mazurskim.

Podsumowanie

Naczelna zasada zrównoważonego rozwoju – zachowanie równowagi między systemami: społecznym, ekonomicznym i przyrodniczym, szczególnego znaczenia nabiera w rolnictwie, w sposób bezpośredni powiązany z przyrodą. Zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, rolnictwo ekologiczne stanowi najbardziej optymalny system gospodarowania i, w połączeniu z innymi dziedzinami gospodarki, powinien być traktowany jako podstawa rozwoju zrównoważonego obszarów wiejskich zarówno w skali regionu, jak i kraju.

Czołowe miejsce na świecie zajmuje Australia z powierzchnią 11,8 mln ha ziemi użytkowanej ekologicznie. Znaczący rozwój cechuje też Amerykę Łacińską (5,9 mln ha) i Europę (6,9 mln ha), a w Azji (2,9 mln ha) największą pozycję zajmują Chiny. Tylko Ameryka Północna opiera się tendencjom światowym; gospodarstwa ekologiczne zajmują tam bowiem obszar tylko 2,2 mln ha.²¹ Niekwestionowanym liderem w Unii są Włochy (ponad 1 mln ha upraw ekologicznych), czyli 17,2% powierzchni ogólnej użytków rolnych UE. Idea rolnictwa ekologicznego znajduje coraz większe zainteresowanie również w Polsce, które posiada korzystne warunki i naturalny potencjał dla rozwoju tej formy produkcji. Szczególnie dynamiczny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych nastąpił po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Powierzchnia ekologiczna użytków rolnych w Polsce wzrosła na przełomie lat 2002 - 2008 ponad trzykrotnie, po-

²¹ *Ekonomiczne i społeczne uwarunkowania rozwoju Polskiej gospodarki żywnościowej po wstąpieniu Polski do UE*, red. A. Skarżyńska, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2006, s. 48.

dobnie jak liczba samych gospodarstw – z 1 977 w 2002 roku do 14 896 w 2008 roku. Jest to wzrost ponad siedmiokrotny.

Wydaje się jednak, że nadal w Polsce nie wykorzystuje się w pełni korzystnych dla tego typu produkcji uwarunkowań gospodarczo-przyrodniczych. Poprawie tej sytuacji powinna służyć sprawna realizacja Planu działań dla żywności ekologicznej i rolnictwa w Polsce.